In de hemel bedacht; op aarde gemaakt

Voorwoord door Patrick Vermeulen
Directeur-bestuurder

Foto: Javier Vinals (Unsplash)

Dr. Patrick Vermeulen
Directeur-bestuurder Het PON & Telos

Lees meer over Patrick

In de hemel bedacht; op aarde gemaakt

Voor een beleidsmaker of bestuurder is het noodzakelijk om de grote lijnen voor ogen te houden. Zoals Roman Krznaric schrijft in zijn boek 'The Good Ancestor' over de noodzaak het kortetermijndenken in te ruilen voor een duurzamer lange termijn perspectief. Een perspectief dat vraagt te denken voorbij de waan van de dag, impactrapportages na een jaar en zittingstermijnen van vier jaar. Zoals bij het bouwen van kathedralen. Die waren niet tot stand gekomen als spreadsheets de boventoon hadden gevoerd. Exacte bouwtekeningen ontbraken vaak of werden in de loop der eeuwen bijgesteld. Omdat ideeën over de verbeelding van de relatie met het goddelijke veranderden, omdat een nieuwe bouwmeester aantrad of simpelweg omdat elementen uit de mode raakten. Maar ze verrezen wel. En in Barcelona bijvoorbeeld nog steeds. Gebouwd op een gedeelde visie en droom. In de wetenschap dat je het eindpunt niet levend mee gaat maken, toch bouwen aan iets dat groter is dan vandaag en jezelf.

Ook wij zijn graag bezig met het 'grotere'. Ook in ons jubileumboek 'Een ander land' gaan we op zoek naar de lange lijn: hoe Nederland duurzamer te maken. Beter. Prettiger voor de mensen die er wonen. Zodat we over tien, vijftig, honderd jaar terug kunnen kijken op deze periode en constateren dat we toen (nu) de juiste keuzes hebben gemaakt. Dat we daadwerkelijk rekening hebben gehouden met mensen en natuur in Nederland en andere landen. En het voor onze achterachterkleinkinderen goed hebben gedaan. Of nog verder: over vijfhonderd jaar goede voorouders blijken te zijn geweest.

Tegelijkertijd realiseren we ons dat dromen en verhalen ons op het goede pad kunnen zetten, maar dat de wereld vandaag dient te worden gemaakt. En dan is het goed te zien hoeveel er gebeurt in de wereld om ons heen. Vaak op het niveau van de gemeente, zoals je kunt terugzien in de verhalen in dit magazine - bijvoorbeeld over de Sustainable Development Goals of de burgerpeilingen die we houden in gemeenten. Sinds de decentralisaties wordt immers nog meer van wat mensen direct raakt (werk, ondersteuning bij zorgvragen, zorg voor de jeugd) georganiseerd door de gemeente. Dat gaat niet vanzelf – zo laten onderzoeken van onder meer het SCP al langer zien. Ook onze stagiaire Fleur Aarts geeft in dit magazine een interessante inkijk in het gemeentelijk participatiebeleid. Het maakt in ieder geval opnieuw duidelijk dat wantrouwen als onderliggend mensbeeld een menselijk beleid in de weg zit.

Want zo werkt het natuurlijk niet. Als je mensen vraagt zelf mee te bouwen, is wantrouwen een slechte bodem. Omgedraaid: waar mensen ondersteund ruimte krijgen ontstaat veel moois. En natuurlijk hoort daar inzicht en scholing bij. Zoals terug te zien in de artikelen over voedseleducatie en cultuuronderwijs.

Hoe groots en hoe mooi ook bedacht: uiteindelijk krijgt beleid vorm in het werk van mensen. Boeren die geïnformeerde keuzen maken over de toekomst van hun bedrijf, ondernemers die nieuwe paden inslaan en gemeenten die in gesprek met inwoners kijken wat nodig is. Plannen die misschien wel in de hemel worden bedacht, maar uiteindelijk op aarde worden gemaakt.

Veel leesplezier, Patrick

Abonneer je op ons gratis online magazine

Voedseleducatie in het basisonderwijs

Een pleidooi voor structureel meer aandacht

Tekst: Fenna Bijster en Marleen van der Haar
Coverfoto: Markus Spiske (Unsplash)

Een gezonde leefstijl staat hoog op de beleidsagenda. En dat is niet voor niks. Het is bekend dat een behoorlijk deel van de bevolking kampt met overgewicht en obesitas. Dit geldt ook voor een deel van de schoolgaande kinderen.[1]

Over de auteurs

Fenna Bijster MSc
Adviseur-onderzoeker Het PON & Telos

Fenna is adviseur-onderzoeker bij Het PON & Telos en heeft een achtergrond in de psychologie en data science. Ze houdt zich met name bezig met kwantitatief onderzoek en monitoring op verschillende maatschappelijke thema's.

Meer over Fenna

dr. Marleen van der Haar
Senior adviseur-onderzoeker

Marleen van der Haar is senior adviseur-onderzoeker bij Het PON & Telos. Zij doet met name onderzoek naar vraagstukken in het sociaal domein die te maken hebben met de positie van kwetsbare groepen en samenlevingsopbouw.

Meer over Marleen

In het Nationaal Preventieakkoord uit 2018 is dan ook de ambitie opgenomen om basisscholen te laten werken aan gezonde leefstijl.[2] Eerder onderzoek toont aan dat er ook draagvlak is onder scholen om dit op te pakken.[3] De afgelopen jaren zijn er dan ook veel initiatieven ontwikkeld en projecten uitgerold (zoals het landelijke programma aanpak Gezonde School).[4] Hoewel het kabinet ook voor 2024 heeft aangegeven geld vrij te maken voor schoolmaaltijden[5], is er nog altijd geen sprake van een structurele borging van gezonde leefstijlinitiatieven in het onderwijsprogramma van scholen. Dat geldt ook voor het onderdeel voedseleducatie, ofwel het bijbrengen van kennis over voedsel en het aanleren van vaardigheden om gezonde voedselkeuzes te maken.

Er is nog altijd geen sprake van een structurele borging van gezonde leefstijlinitiatieven in het onderwijsprogramma van scholen

Onderzoek naar kansen en belemmeringen voedseleducatie in speciaal onderwijs

Het PON & Telos onderzocht wat kansen en belemmeringen zijn om voedseleducatie als vast onderdeel op te nemen in het onderwijsprogramma van het speciaal basisonderwijs (SBO) en speciaal onderwijs (SO)[6]. Juist in het speciaal (basis)onderwijs is nog niet veel passend aanbod, terwijl we weten dat kinderen in het speciaal (basis)onderwijs[7] veel vaker overgewicht (inclusief obesitas) hebben dan kinderen in het regulier onderwijs[8]. Om inzicht te krijgen in wat er nodig is om voedseleducatie juist in dit type onderwijs duurzaam te kunnen borgen hebben we professionals uit het onderwijs, overheid en organisaties die zich bezighouden met voedseleducatie bevraagd.[9]

Onderwijstijd en structurele financiële middelen worden als de grootste obstakels worden gezien

Resultaten onderzoek

Ons onderzoek bevestigt de constateringen uit eerder onderzoek dat onderwijstijd en structurele financiële middelen als de grootste obstakels worden gezien.[10] De meeste stakeholders zijn van mening dat als voedseleducatie zou aansluiten bij de kerndoelen en zou worden opgenomen in het curriculum van de school, dit kansen zou bieden om voedseleducatie structureel op deze scholen te borgen. Ook vinden veel stakeholders dat er structurele middelen beschikbaar zouden moeten komen om dit jaar na jaar te realiseren. Vaak noemen ze daarbij de overheid als de geëigende financier. Daarnaast benadrukken de stakeholders het belang van voldoende aandacht voor de mogelijkheden van deze kinderen; het ontwikkelen van een diverser aanbod aan educatiemateriaal dat qua niveau nog beter past bij de doelgroep is gewenst. In dit artikel lichten we de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek nader toe.

Draagvlak voedseleducatie op school

De resultaten van het vragenlijstonderzoek van de uitzetten onder S(B)O-scholen laat zien dat veel van de deelnemers al bezig zijn met gezonde voeding en leefstijl. Zoals eerder onderzoek al liet zien, vinden de meeste deelnemers aan dit onderzoek het stimuleren van een gezonde leefstijl belangrijk én passend bij de maatschappelijke taak van de school. Bij twee derde van de deelnemers aan het onderzoek is een gezonde leefstijl/gezond eten al onderdeel van de visie van de school, en op ruim twee van de drie van de scholen is iemand werkzaam die een gezonde leefstijl of gezonde voeding in het takenpakket heeft.

Scholen zonder een vignet Gezonde School (een kwaliteitskenmerk van de aanpak Gezonde School) hebben ook al veel aandacht voor het thema. Daarnaast doen scholen al verschillende zaken als het gaat om gezonde leefstijl; zo wordt gezond eten gestimuleerd of aangeboden, is er extra aandacht voor beweging, en geeft de helft van de respondenten aan dat er op hun school voedseleducatie wordt angeboden. In de meeste gevallen worden deze voedseleducatie-activiteiten verzorgd door de Gezonde School coördinator of door leerkrachten zelf. Als ze extra begeleiding nodig hebben, kijken ze in de meeste gevallen eerst naar hulp binnen de school, en als dat niet te vinden is zoeken ze begeleiding bij ouders of organisaties in de buurt.

De resultaten laten zien dat veel van de deelnemers al bezig zijn met gezonde voeding en leefstijl

Foto: Billie Jo Krul

Foto: Billie Jo Krul

"Nu er zoveel geld en aandacht is voor voeding op scholen, laten we niet vergeten om kinderen ook te leren wat de invloed is van voeding op hun welbevinden. Zodat ze in de toekomst ook zelfstandig gezonde keuzes kunnen maken. Dat is wat wij met Groentjessoep nastreven."

Anne van Boven en Diana van Bokhoven, oprichters Groentjessoep

Groentjessoep: een positieve ervaring met voedseleducatie in het S(B)O

Stichting Groentjessoep is een aanbieder van een voedseleducatieprogramma, waarbij kinderen minimaal acht weken groentesoep geserveerd krijgen en via educatief materiaal leren over de groenten uit de soep. Uit focusgroepen die we hielden met drie scholen die ervaring hebben met dit programma, bleek dat zij enthousiast zijn over wat dit doet met de kinderen. Volgens hen levert het de kinderen gezondheidswinst op. Volgens de betrokkenen bij het programma op deze scholen doen de leerlingen kennis op over groenten en proeven ze – soms voor het eerst – verschillende soorten groenten en leren ze praktische vaardigheden aan als het opwarmen en uitschenken van de soep. Daarnaast doen ze ook sociale vaardigheden op, zoals samenwerken en presenteren.

Vervolg resultaten: grootste belemmering is tijd en financiering

De scholen die ervaring hebben met het voedseleducatieprogramma Groentjessoep geven aan dat zij de aandacht voor voedseleducatie graag een vervolg willen geven, maar dat zij vooral het financieren en het vrijmaken van (onderwijs)tijd zien als de belangrijkste obstakels hiervoor. Ze zien meerwaarde in het herhalen van de voedseleducatie voor de leerlingen – rekenen herhaal je immers ook jaarlijks –, maar het is lastig om een voedseleducatieprogramma structureel aan te bieden als er geen structurele financiering voor is.

De resultaten van het vragenlijstonderzoek onder andere S(B)O-scholen bevestigen bovenstaande resultaten uit de focusgroepen. Nu is er vaak (eenmalige) ad hoc-financiering. Een groot deel vindt dat de (lokale) overheid financiering van voedseleducatie moet verzorgen. Het merendeel hiervan vindt dat de Rijksoverheid dit zou moeten verzorgen.

Aansluiten bij kerndoelen als kans

De meest genoemde kans om voedseleducatie structureel te borgen op een S(B)O-school, is door dit thema te laten aansluiten bij een van de kerndoelen. Het aansluiten bij deze wettelijke kaders voor de onderwijsinhoud in het primair onderwijs maakt het verantwoorden van het aanbieden van voedseleducatie voor scholen makkelijker. Mede doordat onvoldoende lestijd als grote belemmering wordt gezien voor het structureel inpassen van een voedseleducatieprogramma in het curriculum (bijvoorbeeld bij burgerschap), helpt het docenten vervolgens als zij zo'n programma kunnen koppelen aan een kerndoel. Deze kans komt terug in zowel het vragenlijstonderzoek, in de focusgroepgesprekken met de scholen die al ervaring hebben met Groentjessoep als in het gesprek met de stakeholders.

"Stap 1 is gezet nu scholen meerdere financieringsmogelijkheden zoals Schoolmaaltijden hebben. Maar wordt het jaarlijks verlengd? Deze onzekerheid werkt slecht. Laten we daarom samen zorgen dat de financiering structureel wordt en dat leren over gezond eten een kerndoel wordt, zodat scholen voedseleducatie in hun beleid kunnen opnemen."

Anne van Boven en Diana van Bokhoven, oprichters Groentjessoep

Oproep aan het veld!

Gezonde leefstijl staat inmiddels op de kaart, maar het belang van voedseleducatie kan nog wel wat extra aandacht gebruiken. Dit geldt zeker voor het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs. De resultaten van het onderzoek wijzen erop dat er juist bij deze scholen (en in het veld van publieke gezondheid/gezonde leefstijl in het algemeen) nog winst te behalen valt als het gaat om het educatieve element van gezonde voeding. Ook geven de bevraagden in het onderzoek aan dat de educatie nog beter zou kunnen aansluiten bij de doelgroep, rekening houdend met hun leercurve. Zo zou het aanbod nog diverser gemaakt kunnen worden.

Tegelijkertijd is er een aanzienlijke groep stakeholders uit het voedseleducatie-veld die gedreven zijn om via voedseleducatie met name gezondheidswinst voor kinderen te bewerkstelligen en kinderen voedselvaardig te maken. Ook deze stakeholders uit de overheid, het onderwijs en gezondheid geven aan dat het goed zou zijn om leren over gezonde voeding op te nemen als kerndoel en/of in te bedden in het curriculum. Voor wat betreft dat laatste pleiten sommigen ervoor om gezondheidsvaardigheden als basisvaardigheid op te nemen.[11] Naast de al benoemde knelpunten van tijd (onvoldoende capaciteit en hoge werkdruk) en financiën zien zij nog onvoldoende gevoel van urgentie. Volgens hen zou het daarom helpen als scholen meer ondersteuning zouden krijgen, als er kennisdeling plaatsvindt tussen scholen, en als voedseleducatie als onderwerp wordt geagendeerd op verschillende tafels. De bewustwording dat eten om meer gaat dan alleen voeden en dat educatie juist zo belangrijk is als het gaat om gezond eten zou een campagne waard zijn!

Bronnen

1 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/45/minder-overgewicht-en-obesitas-onder-kinderen-met-hoogopgeleide-ouders; geraadpleegd op 12 juni 2023.

2 https://open.overheid.nl/documenten/ronl-17fb7558-4628-4774-8542-9508d913ab2c/pdf, geraadpleegd op 3 juli 2023

3 https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2020-0161.pdf; geraadpleegd op 3 juli 2023

4 Het programma Gezonde School is een samenwerking tussen de PO-Raad, VO-raad en MBO Raad, het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu) en GGD (Gemeentelijke gezondheidsdienst) GHOM (Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio) Nederland; https://www.gezondeschool.nl/, geraadpleegd op 12 september 2023.

5 https://nos.nl/artikel/2489484-ook-gratis-schoolmaaltijden-voor-leerlingen-in-2024, geraadpleegd op 19 september 2023.

6 Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stichting Groentjessoep en mede mogelijk gemaakt door de Provincie Utrecht en vanuit het maatschappelijke R&D onderdeel van Het PON & Telos.

7 Kinderen gaan in Nederland naar het speciaal basisonderwijs als ze in het regulier basisonderwijs vastlopen. In het speciaal basisonderwijs krijgen ze extra ondersteuning op het onderwijsleerproces. Speciaal onderwijs is voor kinderen die specialistische ondersteuning nodig hebben. Het speciaal onderwijs is onder meer voor kinderen met een visuele beperking, dove of slechthorende kinderen, kinderen die zeer moeilijk leren, een beperking hebben en/of kinderen met ernstige gedragsproblemen. (https://www.poraad.nl/kind-onderwijs/gespecialiseerd-onderwijs/de-clusters-binnen-het-gespecialiseerd-onderwijs; geraadpleegd op 28 juni 2023)

8 https://volksgezondheidsmonitor.nl/gezondheid-en-leefstijl/lichaamsgewicht; geraadpleegd op 12 juni 2023.

9 Voor het onderzoek hielden we drie focusgroepen op S(B)O scholen die ervaring hebben met een voedseleducatieproject, hielden we een online vaertrachtsdialog met 18 stakeholders uit het netwerk van voedseleducatie en voerden we een vragenlijstonderzoek uit onder S(B)O scholen (44 deelnemers).

10 https://toolbox.nl/sites/default/files/publication/pdf/behoeftepeiling-voedseleducatie-het-speciaal-basisonderwijs_1.pdf; geraadpleegd op 12 juni 2023

11 https://www.gezondeschool.nl/gezondheidsvaardigheden-zijn-basisvaardigheden, geraadpleegd op 19 september 2023.

Wil je meer informatie over dit project?
Neem contact op met Marleen van der Haar

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

HET PON | TELOS

Zicht op wat er leeft onder inwoners

Met de burgerpeiling van Waarstaatjegemeente.nl

Tekst: Karin du Long en Britte van Dalen
Foto: Joyce Jonkers

Over de auteurs

drs. Karin Du Long

Karin du Long houdt zich als senior adviseur-onderzoeker bezig met veel verschillende thema's zoals woon- en leefomgeving, participatie en cultuur.

Lees meer over Karin

Britte van Dalen MSc

Britte werkt als adviseur-onderzoeker bij Het PON & Telos en heeft een achtergrond in sociologie en vrijetijdswetenschappen. Ze vindt het belangrijk om meningen en ervaringen van mensen te onderzoeken en te duiden ten behoeve van (beter) beleid. Ze werkt het liefst aan vraagstukken die raken aan de thema's participatie en het sociaal domein.

Lees meer over Britte

Wat vinden en doen inwoners van jouw gemeente in 2023? In de burgerpeiling staat het perspectief van inwoners centraal. Wat vinden zij bijvoorbeeld van hun buurt, hoe ervaren ze de samenwerking met de gemeente, hoe beoordelen ze de gemeentelijke dienstverlening, en hoe zelfredzaam zijn ze? De resultaten van de burgerpeiling geven inzicht in de behoeftes en het gedrag van inwoners, en vormen belangrijke bouwstenen voor gemeentelijk beleid.

Sinds 2014 voerden we de Burgerpeiling al 152 keer uit voor in totaal 72 verschillende gemeenten. De burgerpeiling kan ook voor jouw gemeente in zijn geheel door ons worden uitgevoerd. We leveren de resultaten op in een overzichtelijke rapportage en zorgen dat deze in de database van VNG Realisatie gepubliceerd worden, zodat de resultaten vergeleken kunnen worden met die van andere gemeenten.

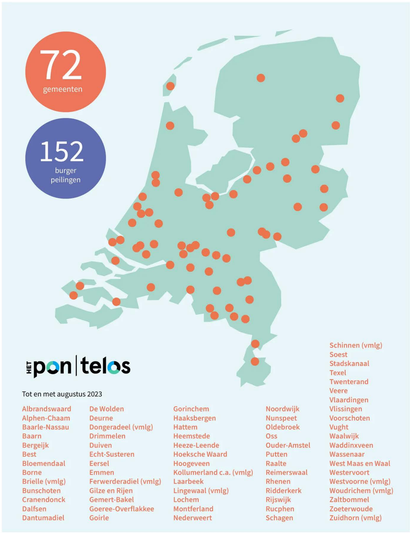

De burgerpeiling bestaat uit vier thema's:

- Het woon- en leefklimaat
- De relatie tussen inwoners en de gemeente
- De gemeentelijke dienstverlening
- Zorg en welzijn van inwoners

Inzoomen op kernen of wijken, en andere mogelijkheden voor maatwerk

Benieuwd of we in jouw gemeente verschillen tussen kernen of wijken zien? Of heb je aanvullende vragen over een specifiek onderwerp? Kijk op onze website voor meer informatie.

Meer informatie over de Burgerpeiling

Gemeente Oss laat de burgerpeiling al sinds 2014 uitvoeren door Het PON & Telos. Monica Elsinga, beleidsonderzoeker gemeente Oss legt uit waarom.

"Om de twee jaar voeren we de burgerpeiling uit, vooral om te zien hoe wij ons als gemeente ontwikkelen. Maar ook om te zien hoe het vergeleken andere gemeenten gaat. De meerwaarde van de burgerpeiling is dat er op basis van de mening van inwoners informatie beschikbaar is over diverse beleidsterreinen. Deze kennis is relevant voor beleidsontwikkeling, - monitoring en besluitvorming. Gemeente Oss gebruikt de resultaten om het gesprek aan te gaan met (beleids)medewerkers en raadsleden over trends en ontwikkelingen. Verder worden er indicatoren uit gehaald om de beleidsprogramma's te monitoren en om te kijken in hoeverre de ambities gerealiseerd zijn."

"De meerwaarde van de burgerpeiling is dat er op basis van de mening van inwoners informatie beschikbaar is over diverse beleidsterreinen."

Monica Elsinga, gemeente Oss

Wil je meer weten over dit project?
Neem contact op met ons projectteam Waarstaatjegemeente.nl

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

HET pon | telos

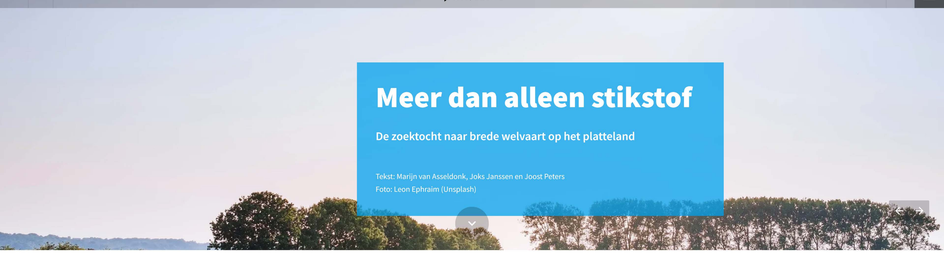

Meer dan alleen stikstof

De zoektocht naar brede welvaart op het platteland

Tekst: Marijn van Asseldonk, Joks Janssen en Joost Peters
Foto: Leon Ephraim (Unsplash)

Nu de discussie over de toekomst van natuur en landbouw zich met name toespitst op stikstof, is een breder perspectief noodzakelijk. Met een Sociaaleconomische Impact Analyse (SEIA) kan een breder gesprek over een toekomstbestendig platteland worden ondersteund, met aandacht voor zowel ecologische als sociale en economische factoren.

Over de auteurs

Marijn van Asseldonk MSc

Marijn van Asseldonk is milieusociologe en adviseur-onderzoeker bij het PON & Telos. Hij werkt met name aan vraagstukken rondom de transitie in het landelijk gebied.

Lees meer over Marijn

Dr. ir. Joks Janssen

Joks is senior adviseur duurzame gebiedsontwikkeling bij Het PON & Telos en Professor of Practice Brede 'welvaart in de regio' aan Tilburg University. Hij houdt zich onder meer bezig met vraagstukken rond water, landbouw en natuurontwikkeling.

Lees meer over Joks

De Nederlandse landbouw staat op een cruciaal keerpunt. Nederlandse boeren hebben decennialang met succes geprobeerd om zoveel mogelijk voedsel te produceren op een beperkte ruimte. Wereldwijd staan we bekend om onze efficiënte en hoogproductieve agrarische sector. Maar: de grenzen aan dit succesverhaal zijn de laatste jaren in sneltreinvaart in zicht gekomen. De intensieve landbouw legt een zware druk op natuur en heeft geleid tot bodemdegradatie, gezondheidsproblemen en een steeds slechtere water- en luchtkwaliteit. Door de grote hoeveelheid stikstof die neerdaalt, staat de biodiversiteit in kwetsbare natuurgebieden in Nederland (koploper stikstofuitstoot in Europa) al jaren onder druk; plantensoorten nemen in aantal af, en steeds meer vogels en insecten verdwijnen.

'De Nederlandse landbouw staat op een cruciaal keerpunt. [...] Door de grote hoeveelheid stikstof die neerdaalt, staat de biodiversiteit in kwetsbare natuurgebieden in Nederland al jaren onder druk.'

Nadruk op stikstof

De transitie naar een duurzame landbouwsector die meer in balans is met de natuur is dan ook noodzakelijk, maar de weg ernaartoe verloopt tot nu toe met horten en stoten. In 2019 oordeelde de Raad van State dat de Nederlandse aanpak om stikstof terug te dringen in kwetsbare natuurgebieden, het zogenaamde Programma Aanpak Stikstof (PAS), onvoldoende onderbouwd was en daarmee in strijd met Europese regelgeving. De uitspraak betekende dat de vergunningverlening voor landbouwactiviteiten en bouwprojecten die stikstof uitstoten, tijdelijk stilgelegd moest worden. Het nemen van een hypotheek op de toekomst – zoals dat jarenlang gebeurde – was niet meer toegestaan, en na decennia van laissez-faire werd de overheid gedwongen om in te grijpen – met alle politieke en maatschappelijke reuring van dien.

Om een inschatting te maken van de maximale grenswaarden voor stikstof maakt het demissionaire kabinet gebruik van de Kritische Depositiewaarden: wetenschappelijk vastgestelde waarden voor de neerslag van stikstofverbindingen (zoals ammoniak en stikstofoxiden) op gevoelige ecosystemen, met name in beschermde Natura 2000-gebieden. Tegelijkertijd blijkt het nauwkeurig bepalen van Kritische Depositiewaarden een complex proces. Recent onderzoek van Wageningen Environmental Research laat bovendien zien dat delen van de Nederlandse natuur nóg gevoeliger blijken voor stikstof dan eerder gedacht, wat de toch al moeizame discussie verder op scherp zet.

Naar een breder perspectief

De huidige technocratische aanpak, met de nadruk op het reduceren van stikstofwaarden, leidt er echter toe dat andere, minstens zo belangrijke aspecten van natuurherstel – zoals het tegengaan van verdroging, verbetering van de waterkwaliteit, de aanpak van klimaatverandering en het verminderen van recreatiedruk – in het beleid onder dreigen te sneeuwen. De natuurkwaliteit wordt beperkt tot stikstof; er wordt als het ware door een rietje naar het probleem gekeken. En dat terwijl natuurkwaliteit veel diverser is en op meer manieren kan én moet worden aangepakt.

Anders gezegd: de toekomst van het Nederlandse platteland gaat over zoveel meer dan stikstof alléén. Dat geldt niet alleen in ecologische zin, ook in sociaaleconomisch opzicht is het buitengebied volop in beweging. Vergrijzende dorpen, verdwijnende voorzieningen, een steeds slechtere bereikbaarheid: de demografische vitaliteit en de leefbaarheid van het platteland staan al jaren onder druk. Bovendien heeft de stikstofaanpak een enorme psychologische impact op de betrokken agrariërs en hun gezinnen.

Nu de uitspraak van de Raad van State de rijksoverheid actief heeft gedwongen om de stikstofuitstoot aan te pakken, dreigen andere factoren die zo bepalend zijn voor de kwaliteit en de vitaliteit van het platteland het ondersnijt te delven. Er is, kortom, een breder perspectief nodig op de toekomst van de landbouw en het platteland; een perspectief dat verder gaat dan koeien, stikstof en geld. Dat perspectief biedt 'brede welvaart'.

'...de toekomst van het Nederlandse platteland gaat over zoveel meer dan stikstof alléén'

Uitruil van problemen voorkomen

Zo zijn er tal van voorbeelden te bedenken van situaties waarbij de oplossing van het ene probleem, onbedoeld leidt tot problemen op een andere plek of op een later moment. Een voorbeeld: als een grote groep agrariërs in een bepaald gebied ervoor kiest om zich te laten uitkopen, wat betekent dat dan voor de sociale cohesie en voor hun persoonlijke welzijn? En als zich op de vrijgekomen plek van een uitgekochte melkveehouder een akkerbouw- of tuinbouwbedrijf vestigt, daalt weliswaar de stikstofdepositie, maar stijgen op die plek mogelijk het (grond)waterverbruik en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Met als gevolg dat de milieudruk louter verandert van aard of in het ergste geval zelfs toeneemt.

Een brede-welvaartsblik helpt dus allereerst om een inschatting te maken van wat er precies gebeurt bij een bepaald palet aan maatregelen, en voorkomt op die manier dat er in gebieden simpelweg een uitruil van problemen plaatsvindt. Welke maatregel landt waar precies? Wat betekent dit op termijn voor boeren en omwonenden? En in hoeverre hebben voorgestelde maatregelen daadwerkelijk de verwachte positieve impact? Alleen vanuit die brede blik is het vervolgens mogelijk om een agenda te ontwikkelen die perspectief biedt voor zowel natuur, landbouw, ondernemers en inwoners.

'Een brede-welvaartsblik helpt om een inschatting te maken van wat er gebeurt bij een bepaald palet aan maatregelen, en voorkomt op die manier dat er in gebieden simpelweg een uitruil van problemen plaatsvindt'

Sociaal-Economische Impactanalyse

Dat klinkt op papier natuurlijk prachtig, maar hoe kom je – via dat brede-welvaartsperspectief – daadwerkelijk tot een afgewogen mix van maatregelen die welvaart en welzijn in gebieden verbindt? Een instrument dat we daarvoor steeds vaker inzetten is de door Wageningen University & Research (WUR) in opdracht van het ministerie van LNV ontwikkelde Sociaal-Economische Impact Analyse (SEIA).

Met een SEIA ondersteunen we inmiddels diverse gebiedsprocessen in het land. Zo'n analyse begint met een nulmeting, waarbij de huidige stand van zaken rondom brede welvaart in kaart wordt gebracht. Wat zijn de sociaaleconomische trends in het gebied en hoe zien de ecologische parameters eruit? Wat zijn de karakteristieken van de agrarische sector in het gebied? Hoe is de verdeling van het aantal bedrijven? Is er überhaupt sprake van veel agrarische bedrijvigheid? Vanuit dat vertrekpunt kijken we vervolgens naar de beoogde plannen van de overheid en de maatregelen die agrariërs in het betreffende gebied willen gaan nemen, zoals stoppen, omschakelen of innoveren.

De volgende stap is het maken van een beredeneerde inschatting van de waarschijnlijke impact van de betreffende maatregelen op ecologisch, sociaal en economisch terrein. Als een melkveehouder besluit te stoppen, wat betekent dat dan voor bijvoorbeeld de waterkwaliteit? En voor de werkgelegenheid? Hoe werkt de uitkoopregeling door in het verdienvermogen van de sector en van de regio? En als het economische profiel van een regio verandert, wat betekent dat dan voor de leefbaarheid?

Foto: Joyce van Belkom

Zoektocht

Met een SEIA wordt het stikstofbeleid in een breder perspectief geplaatst. Het helpt bestuurders, beleidsmakers, boeren en bewoners om voorbij stikstof alleen te kijken, en een scherper zicht te krijgen op welke maatregelen zowel de natuur als de landbouw en de leefbaarheid in een gebied vooruit helpen. Op basis van die analyse kunnen beter beredeneerde keuzes worden gemaakt voor de toekomst van het landelijk gebied.

Bovendien kan met de uitkomsten van een SEIA het voorgenomen beleid worden gemonitord en – indien nodig – bijgesteld. Naarmate de gebiedsprocessen verder zijn en de betrokken partijen met elkaar een gebiedsplan met concrete maatregelen hebben opgesteld, kunnen we de daadwerkelijke impact van die maatregelen in beeld brengen en maken we de omslag van een beredeneerde inschatting naar impactmonitoring. Dragen de maatregelen ook echt bij aan het ecologisch en sociaal-economisch doelbereik, en in welke mate? Waar moet er mogelijk nog een tandje bij?

Op de langere termijn kunnen we op die manier nauwkeurig in kaart brengen hoe bepaalde maatregelen op elkaar inwerken en welke impact ze hebben op een bepaalde regio. Op die manier fungeert de SEIA als een instrument om te leren en evalueren. Bovendien levert de SEIA materiaal voor een breder gesprek over de toekomst van het platteland, met evenredige aandacht voor zowel ecologische als sociale en economische doelstellingen. Misschien schuilt daarin nog wel de meeste waarde van de SEIA. Want de toekomst van het landelijk gebied gaat ons allemaal aan. Het samenbrengen van ecologische, economische en sociale wensen en belangen gaat niet vanzelf. Dat is een gezamenlijke zoektocht naar de best denkbare oplossing voor een bepaald gebied en voor de mensen die daar boeren, wonen en werken.

'SEIA levert materiaal voor een breder gesprek over de toekomst van het platteland, met evenredige aandacht voor zowel ecologische als sociale en economische doelstellingen'

Wil je meer weten over Sociaaleconomische Impactanalyse?
Kijk op onze website

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

HET pon|telos

Nog veel werk nodig om de SDG's op koers te krijgen

Over de resultaten van de Sustainable Development Goals monitor 2023

Teken Rubek Sense, Ruben Smeets, Sanne Fischer, Tess Weiss, Jan Rotgans, Ruben Smeets

In 2015 hebben de regeringsleiders van 193 lidstaten van de Verenigde Naties (VN) in New York Duurzame Ontwikkelingsdoelen of Sustainable Development Goals (SDG's) opgesteld. Voor het eerst in de geschiedenis van de VN is het een belangrijk, alomvattend en integraal samenhangend akkoord over de aanpak van grote mondiale uitdagingen en hebben alle landen, dus ook Nederland, zich daarvan op het hoogste politieke niveau gecommitteerd. In totaal gaat het om 17 doelstellingen, uitgewerkt in 169 targets.

Van hooftdoel naar praktische toepasbaarheid

De SDG's zijn gefirmuleerd vanuit een mondiaal perspectief en tot stand gekomen in een politiek proces, wat voor sommige doelen leidt tot een minstreed kaasen dat aard en intrisaal zoek de uitgrote doelen en de Nederlandse (gemeentelijke/regionale) context. Het PON & Telos heeft gedreerd een conceptuaal raamwerk te ontwikkelen wat recht doet aan de SDG's zals aan de praktische toepasbaarheid binnen een nationale monitor.

Sustainable Development Goals monitor (SDG monitor) laat stand van zaken duurzame ontwikkeling zien

Het PON & Telos brengt d.t/jna 20 jaar in beeld in hoevere gemeenten er duurzame koers seren. Ondfwerkelijk en op een wetenschappelijk verantwoorde wijze meer we perjdjes ons 'Nee' van de stand van duurzame ontwikkeling van alle afzonderlijke Nederlandse gemeenten.

Deze dit over meenden jeere in deze, krijgen we inzicht in kwetsbarige ontwikkelingen die al er verschilen zijn in de ontwikkelingen tussen gemeenten. Deze kiés laat zien hoevere gemeenten er in slagen om de SDG's op de langer termijn te realiseren. In 2022 hebben we voor de eerste keer een integrale duurzaamheidsmonitor ontwikkeld waarbij de SDG's centraal staan. Naast de toestand van de SDG's worden ook langdurige trends in beeld gebracht. Dit geeft ons meer inzicht in de ontwikkelingen en kan ook worden gebruikt om te onderzoeken wat er gaan we een norm beschikking op dit kleinere gebiedsniveau van deze monitor.

Over de auteurs

Ruben Smeets MSc
Senior adviseur ondernemer

Ruben Smeets werkte de afgelopen vijftien jaar at voor veel verschillende ondernemingen, waaronder Rabobank, SDG en duurzaamheidsprojecten uit, hetzij werkt bij o.a. een projecten gerelateerd aan de Sustainable Development Goals, Bouwsten Cycelo gezonde leefomgeving (Samenlo Tilburg) en Verbeering gezonde verstedelijking (Rotterdam).

Lees meer over Ruben

Sanne Fischer BSc
Adviseur ondernemer

Sanne Fischer is adviseur ondernemer en heeft zich vanaf kering met de sociale kant van duurzaamheidsvraagstukken verbaard. Daarnaast is Sanne gespecialiseerd in impact meten. Waarbij ze zich bezig houdt met de ontwikkeling en evaluatieve analysetechnieken om ze goed mogelijk it kaart te brengen welke impact bereikt, maatregelen of ondernemeren hebben.

Lees meer over Sanne

dr. Tess Weiss
Senior adviseur ondernemer

Tess Weiss is senior adviseur ondernemer bij het PON & Telos. Hij is gespecialiseerd in de ontwikkeling van zijn expertise kennen is op verschillende dynamiek waarmeder duurzaamheidsindicatoren en de bijbehorende monitoring van gemeenten. Hij gebruikt daarvoor specifieke methodieken en tools.

Lees meer over Tess

Overzicht scores SDG voor Nederland in 2023

Stagnatie van SDG's in Nederland

Vooral op sociaal vlak de SDG's zich positief ontwikkelden, zijn er ook weer nauwelijks vooruitgang in of er zelfs enkele die achteruit zijn gegaan in de afgelopen jaren jaar. In het figuur links is een overzicht te vinden van de de scores van de SDG's. Alle SDG's zijn geschaald naar een score van 0 tot 100, hogere waarden duien voor een betere prestatie, lagere waarden duien voor een minder goede prestatie

Kijk op onze website voor informatie over het theoretische raamwerk en de statistische methoden die gebruikt zijn.

Hoe scoren de gemeenten op de afzonderlijke SDG's?

We zien dat de SDG's voor de gemeenten in Nederland behoorlijk divers scoren. Zo zien we dat de diesten op het gebied van Gendergelijkheid, Verantwoorde Consumptie en Productie en Beduaalnen en Duurzame Energie relatief goed scoren, in tegenstelling tot de doelen op het gebied van Leven in het Water, Leven op het Land en Geen Honger waar nog veel ter tengere weg te gaan is.

De gemeentelijke afstand tot de gemiste doelen is fors. Er is aanzienlijke verbetering nodig in de richting van de doelen van de afgraaien na te kunnen. Ondanks de gemeentelijke verschillen is er geen enkel SDG dat op de 100 punten scoort. Dit betekent dat er nog veel werk moet worden gedaan om de hoogste uitdagingsniveaus van gemeenten aanwezig zijn. Ondanks de gemeentelijke verschillen, de Scheveningen, de Hoofddorp, Leeuwarden, Alphen aan den Rijn, Schiedam en de Zaanstreek zijn aanwezig. Ze hebben de gezondheidszorg voor aantal hardnekkige dossiers voor Nederland voor aan de star staat.

Het ongelijkheidsvraagstuk, de klimaatcrisis, de landbouwtransitie, de schaarste op arbeids- en huizenmarkt en de bestendigheid van de gezondheidszorg zijn een aantal hardnekkige dossiers.

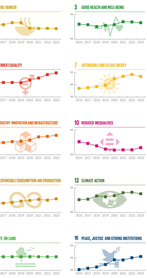

De schaal in de figuren hierboven zijn gerelateerd aan de gemiddelde cijfers, hierdoor zijn de schalen verschillend weergegeven voor de doelen.

Ranking gemeenten

Voor iedere SDG hebben we gekeken welke gemeente de hoogste score heeft bereikt. Het is opvallend te noemen dat deze top 10 ranking daar heel veel verschillende gemeenten gevuld wordt. Op twee SDG's na kent elke SDG een verschillende koploper. Kortom, de diversiteit is groot. Op zichzelf is dat natuurlijk ook geen gek verschijnsel. Gemeenten hebben verschillen na overmaal eig aan elkaar op diverse kernmerken.

In onderstaande drie figuren vind je de top 10 rankings per SDG van gemeenten die het hoogst scoren.
Let op: SDG 6 en 17 ontbreken vanwege statistieschaarsheid en toepasbaarheid.

1 NO POVERTY
2 ZERO HUNGER
3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING
4 QUALITY EDUCATION
5 GENDER EQUALITY
1 Rozenstraat Heemskerk Midden-Delfland Rijswijk-Midden Blaricum
2 Burmlik Renswoude Pijnacker-Nootdorp Midden-Delfland Groningen
3 Zoetermeerse Alkmaarderm Rozenstraat Oegstgeest Coehoorn
4 Heesse Leemte Woudenberg Uitgeest Leidendorp Het Hogeland
5 Midden-Delfland Tytjerksteradiel Wordtvort Nuenen c.a. Pijnacker-Nootdorp
6 Molenlanden Urk Lansingerland Bloemendaal Zuidplen
7 Renswoude Vlieland Edam-Volendam Rozendaal Houten
8 Eersel Renkum Castricum Teylingen Nijmegen
9 Houten Heiloo Urk Borne Doesburg
10 Hoggenland Leusden Dinkelland Heemskerk Valkenburg aanSal

SDG monitor: ondersteuning van gemeentelijk duurzaamheidsbeleid

Met het uitmeten van deze gemeentelijke SDG monitor 2023 kunnen gemeenten beschikbaar over een dataset die voor gemeentelijke organ gemeentelijk duurzaamheidsbeleid kan ondersteunen. De data zijn niet alleen bruikbaar om de eigen situatie in kaart te brengen, maar kunnen ook gebruikt worden om de eigen prestaties te vergelijken met die van anderen (vergelijkbare) gemeenten. Tevens kunnen gemeentebestuurs de monitor gebruiken om een strategische large-terrijn visie te ontwikkelen, dat niet te toetsen. NL Ons het PON & Telos goed graag het gegevens aan om de bruikbaarheid van dit instrument toe te lichten en te bedoeiuuitlen.

Vraag nu kosteloos de resultaten van je eigen gemeente op:

Aanvragen gemeentelijke resultaten

Aan de slag met de SDG's

In 2015 kreunden de Verenigde Naties de 17 duurzame ontwikkelingsdoelen (SDGs) goed. Deze transformatieve doelen zijn de kern van de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling" en omvatten 169 subdoelstellingen, te bereiken tegen 2030.

Zo zijn wereldwijd van toepassing en een sprong aan alle maatschappelijke actoren om samen te werken aan een duurzame toekomst. Nederlandse gemeenten hebben de SDG's als kompas en het voorlous nemen in de lokale en regionale duurzame ontwikkeling.

Wij ja zij gemeenten aan die dag geen met de SDGs dan dijn hiernaar of beproefde stappen te volgen. Deze stappen zijn gebaseerd op de SDG-handleiding voor overheidsorganisaties van de Vlaamse overheid en het SDG Compass ontwikkeld door de UN Global Compact, de Global Reporting Initiative en de World Business Council for Sustainable Development.

De stappen omvatten het begrijpen van (lokale) duurzaamheid en de SDGs, het prioriteren van de SDG's waarop zij als gemeente het meeste invloed hebben, het vastleggen van de bestuurlijke ambities, doelstellingen, en indicatoren, het bedenken en implementeren van passende duurzaamheidsacties, en het communiceren over duurzaamheid vanuit binnen de organisatie als naar gemeentelijke stakeholders.

Het is belangrijk deze stappen of te stemmen op de behoeften van de gemeente, als een soort menu waaruit je kan kiezen op een bepaald moment in functie van de stand van zaken van het duurzaamheidsbeleid. Je hoeft dus als gemeente deze stappen niet per se in een bepaalde volgorde of opeenvolgend te nadoemen.

Het PON & Telos beschikt over verschillende tools en werkmethodes om je hierin als gemeente te adviseren en te begeleiden.

Andere interessante instrumenten om duurzame ontwikkeling mee te monitoren

Bij het PON & Telos monitoren we al ruim een decennium de duurzame ontwikkeling van Nederland en Nederlandse gemeenten. Hieronder lichten we er twee uit.

Nationale Monitor Duurzame Gemeenten

Sinds 2014 publiceren we iedere jaar een weergave van alle gemeenten waarin alle duurzaamheidsprestaties in drie kapitalen (ecologisch, economisch en sociaal-culturel) worden verzet. Ook dit jaar brengen we de nationale monitor duurzame gemeenten uit. Dit jaar weren de gemeenten Hoeve Lanede en Wageningen bijvoorbeeld hoog op de ranking. Ook dit jaar kiezen gemeenten er wel/ja weer welke partitie zoals gemeente Veenwerf Wijk dan op onze website.

Meer informatie

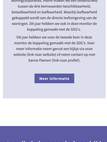

SDG Woningcorporatiemonitor

Naast het in kaart brengen van de duurzame ontwikkeling van gemeenten monitoren we ook jaarlijks de duurzame ontwikkeling van Nederlandse woningcorporaties. Hierin maken we een onderscheid tussen de drie kernaspecten bouwkwaliteit, leefbaarheid en duurzaamheid. Dit onderzoek wordt gebaseerd werkt aan de directe heiforganing van de woningen. Dit jaar hebben we ook in deze monitor de huipoting gemaakt met de SDG's.

Dit jaar hebben we voor de tweede keer in deze monitor de huipoting gemaakt met de SDG's. Voor meer informatie neem gerust aan bijlje via onze website. Voor meer informatie of vragen kunnen jij op mail Sanne Hannen (link naar mailto:prefix).

Meer informatie

Wil je meer informatie over onze projecten die je kunnen helpen bij jouw SDG's?
Neem contact op met Ruben Smeets

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

Missionarissen voor het cultuuronderwijs

Een dubbelinterview met intermediairs Otine van Erp en Roy Franssen over hun werk als schakel tussen scholen, cultuuraanbieders en de beleidswereld

Tekst: Joost Peters en Sophie de Jong
Foto: Joyce van Belkom

De Intermediair Cultuureducatie vormt de missing linktussen het onderwijs en het culturele veld in een bepaalde gemeente. Intermediairs Otine van Erp (Nuenen) en Roy Franssen ('s-Hertogenbosch) over de invulling van hun rol, de uitdagingen waar ze tegenaan lopen én over de kick als het lukt om scholen, leerlingen en makers aan elkaar te verbinden. "De lol die je kunt beleven aan cultuur: dát wil ik kinderen meegeven."

Dit dubbelinterview is uitgevoerd naar aanleiding van de eerste meting van de Monitor Cultuureducatie in Brabant. Hiervoor hebben we als Het PON & Telos, in opdracht van de samenwerkingspartners van de gezamenlijke Cultuureducatie met Kwaliteitaanpak, onderzocht hoe het er nu voorstaat met het bereiken van de verschillende doelen. Wat zijn tot nu toe de belangrijkste opbrengsten en welke zaken behoeven extra aandacht? Lees er hier meer over:

Meer informatie

Over de geïnterviewden

Otine van Erp
Projectleider Onderwijsprojecten en intermediair Cultuureducatie bij Stichting Kunstkwartier

LinkedIn Otine

Roy Franssen
Projectleider Onderwijs & Educatie bij bij cultuur-educatief platform Huis73 in Den Bosch

LinkedIn Roy

Ambitie per gemeente verschilt

Roy Franssen doorliep ooit de dansacademie en de pabo, werkte bij diverse culturele instellingen, en kwam uiteindelijk terecht bij cultuur-educatief platform Huis73 in 's-Hertogenbosch als projectleider Onderwijs & Educatie. Vanuit die hoedanigheid functioneert hij als intermediair tussen de Bossche scholen aan de ene, en de culturele instellingen aan de andere kant, vertelt hij. "Hiervóór vervulde ik een soortgelijke rol in de gemeente Etten-Leur. Wat ik heb gemerkt is dat de rol van intermediair behoorlijk kan verschillen per gemeente. Je hebt landelijke kaders voor cultuureducatie waar iedereen zich aan te houden heeft, maar daarbinnen kan de ambitie per gemeente behoorlijk verschillen. Bovendien scheelt het qua dynamiek nogal of je rechtstreeks in dienst bent van de gemeente of dat je – net als ik – werkt namens een culturele instelling."

Onafhankelijke positie

Na het conservatorium – waar ze de opleidingen schoolmuziek en accordeon voltooide – rolde Otine van Erp via diverse schoolprojecten de onderwijswereld in. Anno 2023 werkt ze namens Stichting Kunstkwartier als projectleider Onderwijsprojecten en intermediair Cultuureducatie voor de gemeentes Geldrop-Mierlo en – met name – Nuenen. Otine herkent wat Roy zegt, vertelt ze. "De invulling van de rol van intermediair kan inderdaad vaak flink verschillen per gemeente. Maar het allerbelangrijkste is uiteindelijk dat je jezelf, hoe de gemeentelijke ambitie er ook uitziet en voor wie je ook werkt, onafhankelijk opstelt. Ik ben weliswaar in dienst van Kunstkwartier, maar uiteindelijk ben ik er simpelweg om de vraag vanuit het onderwijs zo goed mogelijk in kaart te brengen en dat te koppelen aan het culturele aanbod. Wat wil de school? Wat wil de leerkracht? En vooral: wat willen we de leerling meegeven tijdens de onderwijsloopbaan? Dáár gaat het uiteindelijk om. Als ik als intermediair in gesprek ga, zet ik alle andere petten af."

"Het allerbelangrijkste is uiteindelijk dat je jezelf, hoe de gemeentelijke ambitie er ook uitziet en voor wie je ook werkt, onafhankelijk opstelt"

Otine van Erp

Brandstof

Roy knikt bij het verhaal van Otine. "Als intermediair hebben wij allebei een training gespreksvaardigheden gevolgd bij Kunstloc Brabant, en daar werd voortdurend gehamerd op die onafhankelijke positie. De school is uiteindelijk de motor achter cultuureducatie, maar elke motor heeft brandstof nodig om te gaan draaien. Als intermediair leveren wij die brandstof: door te inspireren, door het aanbod te laten zien, door mee te denken over wat er allemaal mogelijk is. En vooral ook door goed door te vragen: wat willen jullie precies?"

Dat laatste is vaak zo makkelijk nog niet, heeft Roy gemerkt. "Scholen vinden het vaak lastig om te formuleren waar hun behoefte nu écht ligt. Ik kom wel eens op een school die bijvoorbeeld drama wil inzetten als middel om sociale vaardigheden te trainen. Komt die vraag dan echt voort uit een culturele ambitie, of is het onbewust vooral bedoeld als oplossing voor een specifiek probleem dat speelt binnen de school? En zijn er binnen het beschikbare aanbod dan geen andere vormen van cultuureducatie die wellicht beter passen binnen het curriculum?" Als intermediair kijk je vooral naar de bredere context, vult Otine aan. "Sommige scholen vinden het nog altijd moeilijk om een bredere visie rondom cultuureducatie te formuleren, zoals die er voor reken- en taalonderwijs doorgaans wél is. Als je zo'n school dan vraagt naar hun langetermijndoelstellingen op cultuurgebied, dan valt het vaak stil. Aan ons de taak om de scholen daarbij te ondersteunen en hen te laten zien wat de mogelijkheden zijn."

"De school is uiteindelijk de motor achter cultuureducatie, maar elke motor heeft brandstof nodig om te gaan draaien. Als intermediair leveren wij die brandstof: door te inspireren, door het aanbod te laten zien, door mee te denken over wat er allemaal mogelijk is"

Roy Franssen

DNA

Waar 'vroeger' de plaatselijke muziekschool, dansschool of harmonie een belangrijke rol speelden binnen cultuureducatie op lokaal niveau, is die taak steeds meer bij het onderwijs komen te liggen, schetst Roy. "Veel scholen en leerkrachten hebben daardoor nog altijd het idee dat dit er allemaal bij is gekomen. Cultuureducatie zit vaak nog niet in het DNA van een school, dat heeft tijd nodig." Zeker na de coronapandemie is het lastiger geworden om een voet tussen de deur te krijgen bij scholen, merkt Otine. "Zelfs als we culturele activiteiten volledig op maat aanbieden bij de school, is het soms lastig om daar de handen voor op elkaar te krijgen. Te druk met het wegwerken van achterstanden, krijg je dan te horen." Voor de school ben je als intermediair vaak degene die nét dat stapje te veel vraagt, vult Roy aan. "En voor het culturele veld ben je – even zwart-wit gesteld – degene die altijd net een stapje te weinig zet. Dat maakt onze rol best lastig, want uiteindelijk zijn wij degenen die aanbod en curriculum bij elkaar moeten zien te brengen."

Enorme verrijking

Maar âls het uiteindelijk lukt om die twee werelden bij elkaar te brengen, geeft dat wel enorm veel voldoening, benadrukt Roy. "Dat is juist de reden dat ik dit werk ben gaan doen. Een maker moet alle vrijheid krijgen om te maken wat hij of zij wil, terwijl het onderwijs zijn eigen doelen en taken heeft. Als je dat aan elkaar kunt matchen, ontstaan er vaak hele mooie dingen." Otine kent in haar netwerk diverse kunstenaars die enorm waardevolle trainingen verzorgen, als voorbeeld van hoe cultuureducatie er wat haar betreft uit zou moeten zien. "Diverse trainers van Kunstloc werken vanuit een procesgerichte didactiek, waarbij je leerlingen aanmoedigen om de wereld op een creatieve manier te onderzoeken. Op die manier wordt de nieuwsgierigheid van leerlingen gestimuleerd, terwijl de leerkracht zich herkent in de gebruikte didactiek – en dat allemaal gekoppeld aan een specifieke kunstvorm. Een enorme verrijking, en volgens mij een schoolvoorbeeld van hoe je kunst en onderwijs aan elkaar zou moeten verbinden."

"Veel scholen en leerkrachten hebben nog altijd het idee dat cultuur er allemaal bij is gekomen. Cultuureducatie zit vaak nog niet in het DNA van een school, dat heeft tijd nodig"

Roy Franssen

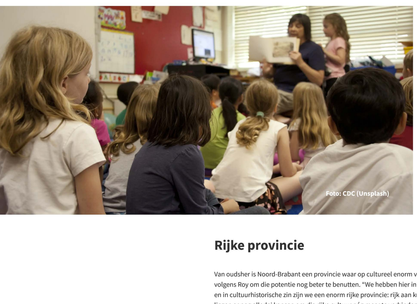

Foto: CDC (Unsplash)

De leerling als uitgangspunt

In 's-Hertogenbosch gebruikten scholen lange tijd de zogenoemde Culturele Ladekast, een instrument om doorlopende leerlijnen op het gebied van cultuureducatie op te bouwen. De verschillende 'lades' bevatten lessen of culturele activiteiten rondom verschillende kunstdisciplines als muziek, beeldende vorming, dans, drama, erfgoed en literatuur, legt Roy uit. "De school bepaalde uiteindelijk zelf welk 'laatje' van de Culturele Ladekast werd opengetrokken, maar steeds vaker bleven de laatjes dicht. Daarom hebben we de Ladekast sinds kort aangevuld met de Bossche Cultuur- en leesroute; een nieuwe methodiek, ontwikkeld samen met de cultuurpartners in de stad, waarbij elke basisschoolleerling in acht jaar diverse 'stations' aandoet op weg naar het voortgezet onderwijs. Elk kind in de gemeente heeft op deze manier toegang tot kwalitatieve en betekenisvolle cultuur- en leseducatie."

De Cultuurroute verlegt de focus van de school naar de leerling en is daarmee een concrete vertaling van de Culturele Ladekast, vervolgt Roy. "Elke leerling volgt in elk geval een basisroute, die de school desgewenst kan aanvullen met zogenoemde 'plusactiviteiten' voor verdere verrijking. De Cultuurroute loopt kortom altijd door, wat er ook gebeurt op school of in het veld." Een interessante aanpak, vindt Otine. "Nu is het vaak nog zo dat het succes van cultuureducatie vaak staat of valt met een bepaalde directeur of interne cultuurcoördinator (ICC'er). Als die met pensioen gaat of een andere baan krijgt, kun je vaak weer opnieuw beginnen. Het zou mooi zijn als we binnen dit kwetsbare speelveld minder afhankelijk worden van individuele personen en dat cultuureducatie echt verankerd raakt binnen het onderwijs."

Rijke provincie

Van oudsher is Noord-Brabant een provincie waar op cultureel enorm veel gebeurt. Dé uitdaging voor het Brabantse cultuureducatieveld is volgens Roy om die potentie nog beter te benutten. "We hebben hier in Brabant altijd blootgestaan aan enorm veel invloeden van buitenaf, en in cultuurhistorische zin zijn we een enorm rijke provincie: rijk aan kunstenaars, landschappen, ideeën, overtuigingen… Volgens mij liggen er nog allerlei kansen om die rijke cultuur nóg meer te verbinden aan de leerervaring van onze leerlingen. Iets waar ik me vanuit mijn rol als intermediair graag voor blijf inzetten." Als intermediair ben je uiteindelijk vooral een soort missionaris voor het cultuuronderwijs, vindt Otine. "Zelf had ik vroeger het geluk dat ik de kans kreeg om naar de muziekschool te gaan, waar ik in aanraking kwam met een fantastische, nieuwe wereld. De lol die je kunt beleven aan cultuur, dát wil ik kinderen meegeven. Als we dan ergens een cultureel zaadje bij een leerling kunnen laten ontkiemen, dan is onze missie wat mij betreft geslaagd."

"Zelf had ik vroeger het geluk dat ik de kans kreeg om naar de muziekschool te gaan, waar ik in aanraking kwam met een fantastische, nieuwe wereld. De lol die je kunt beleven aan cultuur, dát wil ik kinderen meegeven."

Otine van Erp

Wil je meer weten over onze visie op cultuur?
Neem dan contact op

Sophie de Jong

Abonneer je op ons gratis online magazine

HET pon | telos

Verschillen in bijstandsbeleid bij gemeenten

Over de invloed van mensbeelden in de vorming en uitvoering van beleid

Door Fleur Aarts
Foto: Nationale Beeldbank

Fleur Aarts liep dit jaar vanuit haar studie Sociologie stage bij Het PON & Telos en deed onderzoek naar de oorzaak van de verschillen die er zijn tussen gemeenten in de manier waarop zij hun bijstandsbeleid vormgeven en uitvoeren. Voor het online magazine schreef zij een artikel met de belangrijkste uitkomsten van haar interessante onderzoek.

Over de auteur

Fleur Aarts MSc

Fleur liep in 2023 stage bij Het PON & Telos en studeerde onlangs af als socioloog. Ze werkt nu als beleidsmedewerker Arbeid en Participatie bij Gemeente Oisterwijk.

LinkedIn Fleur

Deservingnesstheorie

Fleur onderzocht de **deservingness-theorie**, een theorie die uitlegt welke criteria mensen gebruiken om te analyseren welke groep wat verdient uit het sociale vangnet.

In 2022 bracht het Sociaal Cultureel Planbureau namelijk een rapport uit over mensbeelden bij beleid, en de handvatten die gebruikt konden worden om tot een realistischer mensbeeld te komen "dat recht doet aan de pluriformiteit van de Nederlandse samenleving"[1]. Zij noemen hierbij het bewust en expliciet maken van mensbeelden en het openlijk bespreken van mensbeelden. Hoewel Gebhardt en Feijten meer handvatten noemen, zijn het deze twee handvatten die volgens Fleur ten grondslag liggen aan de bewustwording over mensbeelden in beleid

Fleur gebruikt de theorie om beleidsverschillen binnen gemeentes uit te leggen, maar ze denkt ook dat de theorie handvatten biedt voor het herkennen, bewust worden en bespreken van mensbeelden in beleid in het algemeen.

In dit artikel legt ze uit wat deservingness-percepties zijn (de deservingness-criteria die ten grondslag liggen aan de deservingness-theorie) en deelt ze de kennis die uit haar onderzoek voortkwam. Ook doet ze een aanbeveling over hoe deservingness-theorie en deservingness-percepties gebruikt kunnen worden om mensbeelden in beleid te herkennen en te bespreken.

Deservingness: een spoedcursus

Deservingness-theorie, ook wel welfare deservingness genoemd, betekent los vertaald verdienstelijkheidstheorie, of verdienstelijkheid van welzijn vanuit de zorgstaat. De zorgstaat wordt ook wel eens het sociale vangnet genoemd, voor mensen die het zonder (financiële) hulp van de overheid niet redden. Volgens academici is er de notie dat zorgstaten verschillende groepen mensen verschillend behandelen, omdat sociale hulp vanuit de zorgstaat voor sommige groepen "beter toegankelijk, guller, langer-durend, en/of minder onderworpen aan wederzijdse verplichtingen" is[2] .

Zoals hierboven beschreven is deservingness de notie dat zorgstaten verschillende groepen mensen verschillend behandelen. Een voorbeeld: mensen die fysiek gezond zijn en een leeftijd bereikt hebben waarop zij zonder al te veel problemen zouden kunnen werken, worden vaak als minder deserving gezien dan ouderen, zieken, of mensen met een handicap. Zo zijn bijvoorbeeld pensioenregelingen vaak populairder onder het algemene publiek dan bijstandsuitkeringen.

Vijf criteria om deservingness te evalueren

De Deservingness-theorie legt uit dat de deservingness van bepaalde groepen vaak wordt geëvalueerd aan de hand van vijf criteria: Control (controle), Attitude (gedrag, houding), Reciprocity (wederkerigheid), Identity (identiteit) en Need (behoefte). Deze vijf zogenoemde CARIN-criteria worden op de volgende manier uitgelegd[3]:

- **Control** (controle): wanneer mensen gezien worden als zelf verantwoordelijk voor hun behoefte aan hulp vanuit de zorgstaat, worden ze gezien als minder deserving.
- **Attitude** (gedrag, houding): hulpbehoevenden die gezien worden als sympathiek, meegaand, en die zich houden aan 'onze' standaarden, worden meer deserving geacht.
- **Reciprocity** (wederkerigheid): degenen die in het verleden bij hebben gedragen aan 'onze' groep (die daardoor 'onze' support verdiend hebben), of degenen waarvan verwacht worden dat ze in de toekomst bijdragen aan 'onze' samenleving, worden gezien als meer deserving.
- **Identity** (identiteit): hulpbehoevenden die meer bij 'onze groep' horen, worden gezien als meer deserving.
- **Need** (behoefte): mensen die gezien worden als het hebben van een grotere behoefte voor hulp vanuit de zorgstaat, worden gezien als meer deserving.

Het Nederlandse bijstandssysteem

Welke nadruk er gelegd wordt op welke deservingness-criteria, verschilt per zorgstaat. Laten we het Nederlandse bijstandssysteem pakken als voorbeeld. Het Nederlandse bijstandssysteem is een voorbeeld van een systeem dat zich focust op welfare conditionality, of wel welzijnsconditionaliteit. Welzijnsconditionaliteit beschrijft een trend waarin zorgstaten de voorwaarden voor het recht op uitkeringen strenger maken[4]. Het meest bekende voorbeeld hiervan is de verplichting tot het zoeken van werk, en eventuele sancties voor de uitkeringsontvanger wanneer er niet aan deze verplichting voldaan wordt. Zorgstaten prioriteren hierbij werk (door middel van bijvoorbeeld beleid dat focust op het aan het werk krijgen van uitkeringshouders) boven welzijn (bijvoorbeeld het ontvangen van een uitkering). Een ander voorbeeld van welzijnsconditionaliteit in Nederland, is dat het recht op bijstand wordt getoetst middels een vermogenstoets, en dat dus niet iedereen een uitkering krijgt wanneer zij deze aanvragen. Het bijstandssysteem is dus selectief.

Welke nadruk er gelegd wordt op welke deservingness-criteria, verschilt per zorgstaat

De Participatiewet ontleed

Hoe uiten de deservingness-criteria zich in Nederland, binnen deze welzijnsconditionaliteit? Academici stellen dat conditionaliteit door beleidsmakers vaak geframed wordt als iets wat gegrond zit in een principe van wederkerigheid, ofwel een principe van teruggeven aan de maatschappij, en het bijbehorende idee dat iedereen die dat kan, ook daadwerkelijk productief behoort bij te dragen aan deze maatschappij. Dit is het criterium reciprocity (wederkerigheid).

De wet die het bijstandsbeleid bepaalt in Nederland is de Participatiewet en deservingness zit dus aantoonbaar door de Participatiewet en beleidsverordeningen gewoven:

- **Reciprocity** (wederkerigheid) zit al in de naam van deze wet; het woord 'participatie' kan hier gelezen worden als 'bijdragen', en het doel van de Participatiewet is om iedereen bij te laten dragen op eigen capaciteit
- **Control** uit zich in het feit dat uitkeringsgerechtigden er alles aan gedaan moeten hebben om niet in de situatie te komen dat zij een uitkering moeten aanvragen, waardoor effectief de schuld voor werkloosheid bij de uitkeringsgerechtigden gelegd wordt. Dit onderdeel wordt bij veel, maar niet alle, gemeenten opgenomen in hun beleidsverordening.
- **Attitude** uit zich in het netjes meewerken aan het reintegratieproces; het zijn van een klant die niet zijn of haar kont tegen de krib gooit in het proces van het zoeken naar werk.
- **Identity** uit zich in het bestaan van de taaleis, een deel van de wet dat beschrijft dat iedereen die geen Nederlands spreekt op niveau 1F zich moet inspannen om dit niveau te behalen om zijn of haar uitkering te kunnen behouden.
- **Need**, ten slotte, uit zich in de verplichting voor uitkeringsgerechtigden om te allen tijde te moeten kunnen aantonen dat zij de uitkering nodig hebben. Dit zit ingebed in de vermogenstoets.

Het onderzoek

Onderzoeksvraag en methodiek

In haar voononderzoek kwam Fleur er al achter dat er verschillen zijn in de manier waarop gemeenten de Participatiewet uitvoeren, maar de vraag was vooral hoe deze verschillen nou eigenlijk ontstaan. Aangezien deservingness-percepties en lokale context elkaar voeden, was haar redenering dat er niet alleen verschillen bestaan tussen verschillende landen en dus institutionele contexten, maar ook tussen plekken binnen hetzelfde land (in dit geval Nederland).

Om precies te zijn onderzocht ze hoe percepties rondom deservingness de verschillen in gemeentelijk bijstandsbeleid kunnen verklaren, in combinatie met lokale structurele factoren zoals de lokale economie, de (bijstands)populatie, stedelijkheid, werkloosheid, en politieke ideologie. Dit deed Fleur door de Participatiewet-beleidsverordeningen van zeven verschillende gemeenten te analyseren, en door beleidsmakers en wethouders in elk van deze gemeenten te interviewen.

Resultaten en conclusies

Deservingness-percepties verklaren niet de verschillen in het Nederlandse bijstandbeleid. Hoewel er in sommige gemeenten minder nadruk werd gelegd op het ene deservingness-criterium versus het andere, waren lokale structurele factoren het meest bepalend voor verschillen in beleid. Hierbij speelden vooral financiën (en dan met name het gebrek daaraan) een significante rol, maar ook de lokale economie (met name op het gebied van werkgelegenheid).

Daarnaast is er ook een rol weggelegd voor de publieke opinie. Zo benoemden veel respondenten dat het best lastig is om beleid aan te passen op basis van de publieke opinie, omdat deze vaak publieke boosheid in veel gevallen onterecht is.

Deservingness-percepties verklaren niet de verschillen in het Nederlandse bijstandbeleid

Uit de analyse van de beleidsverordeningen bleek verder dat deservingness wel degelijk een rol speelt, maar in mindere mate dan initieel gedacht. Na het spreken van beleidsmakers en wethouders bleek dit ook een stuk genuancceerder te liggen dan blijkt uit de verordeningen. Zo gaven veel respondenten aan dat de wet onterecht uitgaat van een mensbeeld dat stoelt op wantrouwen. In sommige gemeenten werd dit verholpen door bepaalde mechanismes aan te brengen in het lokale beleid, zoals het niet vragen van een tegenprestatie (waarbij uitkeringsontvangers vrijwilligerswerk uit moeten voeren om iets terug te doen aan de maatschappij), of het geven van een som geld die uitkeringsontvangers vrij uit kunnen geven. Veel respondenten geven echter ook aan dat het recht op een uitkering te controleren moet zijn, een stuk waarin een wantrouwend mensbeeld ingebed zit. Er werd uitgelegd dat er ter controle stukken opgevraagd moeten worden om het recht op uitkering vast te stellen, want anders 'kunnen we gewoon een pinautomaat neerzetten'. Het blijft dus een moeilijk vraagstuk

Wel gaven veel respondenten aan dat de wet onterecht uitgaat van een mensbeeld dat stoelt op wantrouwen

Aanbeveling: deservingness-percepties zijn een tool om te gebruiken

Recente ontwikkelingen rondom de menselijke maat in beleid, en het wantrouwende mensbeeld dat blijkt uit onder meer de Participatiewet, tonen aan dat er een omslag nodig is. Om terug te grijpen op Gebhardt en Feijten[5] die handvatten noemen voor het ontwikkelen van een realistischer mensbeeld, het bewust en expliciet maken van mensbeelden en het openlijk bespreken van mensbeelden: Fleur denkt dat deservingness-theorie vooral een toolkit biedt voor het herkennen van onze eigen vooroordelen over wat mensen willen, kunnen en doen. Hoewel ze vermoedt dat het bespreken van deservingness in die termen een erg lastig gesprek is dat bij veel ambtenaren en burgers weerstand zal opleveren, denkt ze dat het wel een gesprek is dat gevoerd moet worden. Het toepassen van de CARIN-criteria in beleid helpt om expliciet te maken welke mensbeelden we hebben, en daarmee helpt het ook dit mensbeeld te veranderen.

Bronnen

1. Gebhardt, W., & Feijten, P. (2022). Mensbeelden bij beleid: Bewust worden, bespreken en bijtellen. Sociaal en Cultureel Planbureau.
2. Van Oorschot, W. (2006). Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of welfare states. Journal of European Social Policy, 16(1), 23- 42. https://doi.org/10.1177/0958928706059829
3. Van Oorschot, W., Roosma, F., Meuleman, B., Reeskens, T. (2017). The social legitimacy of targeted welfare: Attitudes to welfare deservingness. Edward Elgar Publishing.
4. Reeves, A., & Loopstra, R. (2017). 'Set up to fail? How welfare conditionality undermines citizenship for vulnerable groups. Social Policy and Society, 16(2), 327-338. https://doi.org/10.1017/S1474746416000646
5. Gebhardt, W., & Feijten, P. (2022). Mensbeelden bij beleid: Bewust worden, bespreken en bijtellen. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wil je meer informatie over dit onderzoek?
Neem contact op met Fleur Aarts

Klik hier

Abonneer je op ons gratis online magazine

Over Het PON & Telos

Het PON & Telos is een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. Waarbij iedere stem telt. Meningen en feiten halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzame ontwikkeling – de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen – en streven we naar brede welvaart, waarbij het welzijn van mensen centraal straat. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven. Nu en in de toekomst.

Sociale kennisonderneming
in het hart van de samenleving

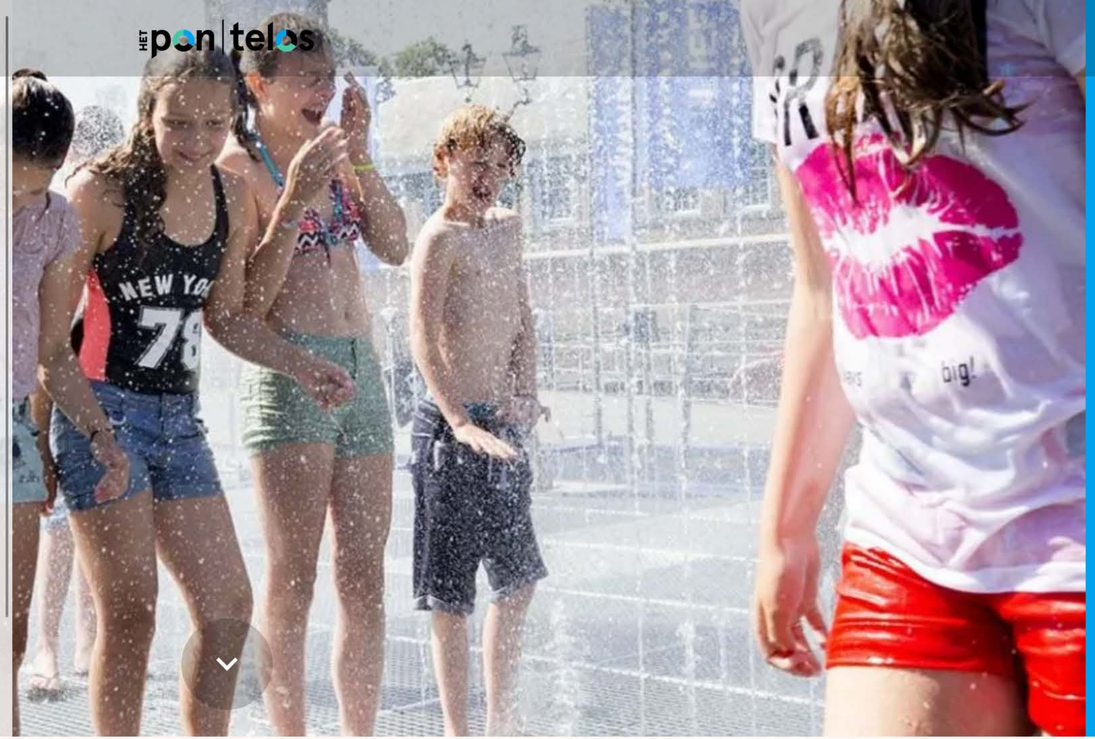

COLOFON

Copyright © 2023
Het PON & Telos

Het online magazine 'Kennis van de regio' is een vierjaarlijkse uitgave van Het PON & Telos. Delen uit deze uitgave mogen worden gekopieerd voor niet-commerciële doeleinden en moeten worden voorzien van de juiste bronvermelding.

Redactie: Patrick Vermeulen, Marleen van der Haar, Fenna Bijster, Karin du Long, Britte van Dalen, Marijn van Asseldonk, Ruben Smeets, Sanne Paenen, Tom Waas, Sophie de Jong en Fleur Aarts

Eindredactie: Eva Stultjens

Vormgeving magazine: Eva Stultjens

Contact: info@hetpon-telos.nl

Abonneer je op ons gratis online magazine